

ження з індивідуально-психологічною специфікою класу).

2. Системне проведення психодіагностики та інших форм зворотного зв'язку (анкетування, опитування, моніторинг тощо). Ця педагогічна умова відрізняється від форм контролю, метою якого є виявлення наявних (вхідний контроль) чи набутих (проміжний і підсумковий контроль) знань, умінь або навичок учнів. Підставою є попереднє виявлення індивідуально-психологічних особливостей, зокрема:

а) структури мотиваційної сфери (сформованості потреб, типології мотивів тощо);

б) типових труднощів, характерних для процесу оволодіння знаннями.

3. Забезпечення цілісності, безперервності, варіативності й інтегративності підготовки до життя у сучасному соціумі.

Реалізація ідеї педагогічного супроводу впродовж навчання як стратегії особистості учня знаходить своє втілення в підготовці його до подальшої самореалізації як людини, громадянина в реальному житті суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишневецький О. Сучасне українське виховання / О. Вишневецький. – Л. : Львів. обл. пед. тов-во, 1996. – 232 с.

2. Гершунский Б.С. Философия образования. – М. : Московский психологосоциальный институт, Флинта, 1998. – С. 29.

3. Гвишиани Д.М. Организация управления. – 2 е-изд. доп. – М. : "Наука". 1972. – 536 с.

4. Индивидуальные стратегии обучения / Тамбовский областной институт повышения квалификации работников образования : официальный сайт. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу : <http://toipkro.ucoz.ru/forum/14-31-1>

5. Навчання Intel: Проектування ефективних проектів : Стратегії навчання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://educate.intel.com/ua/ProjectDesign/InstructionalStrategies>

6. Кудрявцев В. Н. О правопонимании и законности / В. Н. Кудрявцев // Государство и право. – 1994. – № 3. – С. 12-15.

7. Лобышева И. С. Тема урока : "Технология разноуровневого обучения математики" [Электронный ресурс] / И. С. Лобышева. – Режим доступа : http://festival.1september.ru/2005_2006/index.php?numb_artic=310546

8. Нэрсесянц В. С. Философия права : учеб. для вузов / В. С. Нэрсесянц. – М. : ИНФРА : М-Норма, 1997. – 652 с.

9. Орзих М. Ф. Право и личность / М. Ф. Орзих. – К. : Вища шк., 1977. – 143 с.

10. Опьонков М. Синергия як основа діалогічної концепції освіти / М. Опьонков // Завуч [Наша вкладка]. – 2004. – № 36(222). – С. 8.

РЕФЛЕКСИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ СТРАТЕГІЙ НАВЧАННЯ

Новак Олег Олександрович,
в. о. доцента кафедри педагогічної майстерності ПОІППО
і. м. М. В. Остроградського

У світлі стратегічних завдань інноваційного розвитку сучасної системи освіти постає закономірне питання про те, як упроваджені інновації, що являють собою новий освітній продукт, будуть сприйматися основним споживачем – учнями. Наскільки великий адаптаційний потенціал учнів (і, власне, вчителів) щодо сприйняття нового? Чи існують ризики того, що найкращі розробки не підійдуть для конкретного освітнього середовища, і якщо ці ризики є, то наскільки серйозними можуть бути наслідки від невдачі? Яким чином передбачити та попередити можливі труднощі впровадження інновації? Питання доречні, адже у практиці кожного педагогічного працівника знайдуться приклади того, як багатообіцяльні ідеї залишалися невпровадженими або давали прямо протилежні результати.

Вирішенню даної проблеми, очевидно, сприяє орієнтація вчителів на побудову суб'єкт-суб'єктних стосунків з учнями, коли частину відповідальності за якість навчання беруть на себе самі учні. Цей процес залучає максимально усвідомлювану позицію щодо того, як і за яких умов учні мають шанси досягати своїх найвищих результатів. Адже розуміння людиною свого стилю навчання й опора на нього при побудові власних освітніх траєкторій є ключовою умовою формування суб'єкта діяльності. Завдання вчителя при цьому полягає в організації та управлінні процесом розвитку в учнів такої здатності до самоорганізації, суб'єктної позиції в навчальній, суспільній діяльності.

Існують різні підходи до розуміння стратегій навчання: прямі (пам'яті, когнітивні, заміщення) та непрямі (метакогні-

тивні, емоційні, соціальні) (Р. Оксфорд) [1], за ознакою способу сприйняття – ВАК-модель (візуальний, акустичний і кінестетичний спосіб), за ознакою пізнання – конкретні факти, певні інтерпретаційні схеми або емоційне значення події В. А. Семиченко, В. Дикань [1, с. 55] та ін.

Від компетентності вчителя, власної здатності до саморозвитку та самовдосконалення, що залучають процеси рефлексивного мислення, значною мірою залежать відповідні якості учнів.

Наведемо типові помилки (з власного досвіду), що можуть проявитися у вчителя при визначенні стратегій навчання:

1. Мене так вчили, і це дало свої результати. Учитель використовує такі стратегії навчання, які підходять особисто йому, а не учням.

2. Це зараз актуально (популярно). Учитель береться за впровадження нових стратегій, технологій навчання тому що "так треба", безвідносно до розуміння потреб споживачів і суті самих стратегій.

3. Мій досвід роботи прямо пропорційний професіоналізмові. Створений за роки роботи власний образ професіоналізму потребує підкріплення. Факти, що вказують на недосконалість, неточності, помилки у роботі тощо, залишаються непоміченими, відкидаються.

4. У класі 20-35 учнів, тому під кожного я підлаштуватися не зможу. Внаслідок такого самовиправдання відсутні найменші пошуки оптимальних стратегій навчання.

5. Власні стандарти вчителя щодо того, як виглядає хороша ситуація, відрізняються від дійсного стану справ.

6. Учитель не помічає сигналів від оточення, що його дії потребують змін. Його самоаналіз є поверхневим і характеризується слабким рефлексивним мисленням.

Одним із шляхів запобігання цим помилкам є самоцінне запитання, що активують рефлексивну поведінку та вказують чіткі орієнтири поведінки.

Так, наприклад, стосовно свого підходу до навчання педагог може поставити собі такі запитання [2, с. 48]:

– Чому (стосовно змісту) ви прагнули навчати?

– Чи змогли ви впоратися із поставленими цілями?

– Який навчальний матеріал ви використовували? Наскільки він був ефективний?

– Які методичні прийоми ви застосували?

– Які групові заходи вам вдалося організувати?

– Чи проходило заняття з переважаючою роллю вчителя?

– Який тип взаємодії "вчитель-учень" відбувся?

– Чи сталося що-небудь цікаве або незвичайне?

– Виникли у вас якісь проблеми на заняттях?

– Чи зробили ви щось по-іншому, ніж зазвичай?

– Які види прийняття рішень ви використовували?

– Чи відійшли ви від плану заняття? Якщо так, чому?

– Як вплинули впроваджені зміни на навчальну діяльність?

– Яке головне досягнення заняття?

– Які етапи заняття виявилися найбільш ефективними?

– Які фрагменти заняття були найменш успішними?

– Побудували б ви заняття інакше, якби проходили його ще раз?

– Чи знайшли застосування на занятті ваші педагогічні погляди?

– Відкрили ви що-небудь нове у вашій методології навчання?

– Які зміни, на ваш погляд, варто було б запровадити у вашому підході до навчання?

Інший приклад схеми самоаналізу можна навести із методичних розробок Центру психології і методики розвивального навчання, одержаних від О. К. Дуса-вицького (матеріали всеукраїнської конференції з розвивального навчання, м. Харків, 2006 р.).

Підготовка та проведення уроку в системі розвивального навчання (математики, української мови)

При здійсненні будь-якої діяльності (у тому числі, навчальної) виконавець (у нашому випадку вчитель) повинен:

– усвідомити мету своєї діяльності, її завдання та зорієнтуватися в умовах її перебігу.

– Виробити план дій відповідно до результатів орієнтування.

– Реалізувати намічене.

– Здійснити самоконтроль, тобто зіставити результат із планом. Останні два етапи можуть поєднуватися: учитель контролює свої дії – не тільки їх виконання, але і вносить у процесі відповідні корективи.

1 етап – усвідомлення мети, завдань та орієнтування в умовах методичної діяльності.

Це процес багатоплановий, багатокомпонентний, і саме тут, як правило, не все продумується вчителем.

1) Орієнтування у предметному змісті уроку (лінгвістичному, математичному матеріалі).

– Що саме належить вивчати? Навіщо? Яка роль належить цьому матеріалу в загальному обсязі знань з навчального предмета?

– Що я сам про цей матеріал знаю?

– З якими іншими математичними або лінгвістичними поняттями пов'язано дос-

ліджуване: з якими стоїть в одному ряду, на які спирається, для яких є базою? Чому це поняття вводиться саме на цьому етапі навчання?

2) Орієнтування в конкретних умовах навчання.

– Що учні про це поняття знають, що дізнаються в майбутньому? Що повинні дізнатися, відпрацювати на цьому уроці, якою мірою, до якого рівня?

– Які ознаки поняття мають бути в центрі уваги?

– На які суміжні знання та вміння під час роботи слід спиратися?

– Які навчальні дії необхідні для освоєння матеріалу?

– Які конкретні труднощі треба подолати? Які можливі помилки учнів, котрі ще не засвоїли всі ознаки поняття?

3) Орієнтування у методичному арсеналі способів і засобів навчання.

– Які шляхи організації навчальної роботи, види завдань, засобів навчання, що відповідають задуму, я знаю як учитель?

– Який матеріал пропонує підручник? Яка мета кожного із завдань, логіка їх розташування?

– Як, за якими критеріями оцінити, чи засвоїли учні поняття, спосіб дії?

Результат даного етапу для вчителя:

– З'ясування теми уроку і його місця серед інших.

– Актуалізація власних лінгвістичних або математичних, методичних знань у рамках теми.

– Приблизне визначення основної спрямованості роботи (головних акцентів) і можливих змістовних меж.

2 етап – складання уроку

1. Яка мета уроку, тобто яким повинен бути "кінцевий" результат? Яке поняття ввести, які його ознаки допоможуть учням його прийняти, усвідомити, відкрити, якими діями вони повинні оволодіти?

2. Як прийти до досягнення мети уроку, через рішення яких проміжних завдань?

3. Які додаткові завдання навчання з інших галузей знань мови або математики слід реалізувати на цьому уроці? Чому?

4. Як організувати урок:

а) як поставити перед дітьми навчальну задачу (НЗ), щоб включити їх в активну діяльність з прийняття завдань:

– Що потрібно зробити, щоб учні виявили, що якогось знання чи вміння їм бракує;

– Як зробити, щоб це знання чи вміння виявилось їм "потрібним", щоб виникло бажання дізнатися, навчитися, подолати "бар'єр"?

б) як забезпечити засвоєння на уроці необхідної інформації? Чи можна організувати, щоб діти самі "відкрили" потрібну ознаку, закон спосіб дії; якщо так, то як цього досягти; якщо ні, то як вчинити: чи відіслати дітей до підручника, повідомити

все у готовому вигляді, або організувати спільний пошук остаточної відповіді тощо.

в) як домогтися опанування дітьми необхідних дій і, загалом, усвідомленого оволодіння матеріалом?

Таким чином, на етапі планування вчитель повинен вирішити такі три завдання:

– Про цілі, про проміжні завдання і їх послідовності.

– Про основні види діяльності дітей на кожному етапі уроку.

– Про засоби і способи організації дітей.

Дуже важливо, щоб усі рішення, які буде приймати вчитель, були для нього достатньо обґрунтовані – кожен із пунктів плану уроку він повинен уміти пояснити (у першу чергу – самому собі). Це найважливіша умова підготовки до уроку.

Оцінка плану уроку:

– Чи все лінгвістично (математично) грамотно у плані уроку, чи правильно відображена сутність досліджуваного явища.

– Чи вдалося органічно поєднати навчання дітей із розвитком у них особистісних якостей.

– Чи вийшов урок цілісним, завершеним, чи зрозуміла логіка руху думки та дій учня.

– Чи вдалося вчителю відвести собі на уроці роль людини, що бере активну участь у колективній пізнавальній справі, чи цікаво буде учням на уроці.

Такий аналіз (оцінка) складеного плану – необхідний елемент самоконтролю, який повинен бути наявним на всіх етапах роботи над уроком.

3 етап – реалізація на практиці наміченого плану (проведення уроку)

На цьому етапі від учителя вимагається низка вмінь:

– Уміння організувати учнів на кожному з етапів уроку (від постановки навчальної задачі до одержання задуманого результату): грамотно користуватися способами навчання, обраними для досягнення цілей;

– Уміння контролювати хід роботи, тобто зіставляти задум із його реалізацією та у разі необхідності під час уроку вносити можливі корективи.

4 етап – рефлексія (підсумкова самооцінка) уроку

Етап включає:

– Вирішення питання про те, чи вдалося здійснити намічену програму.

– Аналіз конкретних результатів навчання, виявлення досягнень, успіхів, недоліків, прорахунків.

– Внесення необхідних уточнень, змін до плану подальшої роботи над темою.

У Центрі психології і методики розвивального навчання, серед інших, розроблено також схеми аналізу уроків на основі їх типології.

Для самоаналізу ефективності педагогічної діяльності використовують також різні методи збору даних – анкетування, ведення щоденника, аудіо та відеозаписи, спостереження, експериментування, фокус-групи.

Для залучення учнів у процес оптимізації стратегій навчання, можна провести їх опитування (інтерв'ю, анкетування). Важливо визначити, які види діяльності учні сприймають як легкі/важкі, цікаві/нецікаві, ефективні/неефективні тощо.

Для того, щоб збір даних мав упорядкований характер, запитання можна, наприклад, розташувати таким чином:

– Чи достатньо для вас обсягу матеріалу, що вивчається під час уроку? Який обсяг, на вашу думку, має бути?

– Які фрагменти уроку найбільш результативні щодо збагачення ваших знань, які найменш ефективні. Чому?

– Коли ви навчаєтесь найкраще? Як ви організовуєте свої дії?

– Скільки часу ви витрачаєте на підготовку домашніх завдань? Як готуетесь до наступного уроку? (Як ви вчите уроки вдома?).

– Яким чином можете навчатися краще?

У цілому, вимоги до рівня підготовки вчителя передбачають високий рівень професійної кваліфікації, відповідальності, підвищений ступінь емоційного напруження. Педагогічна діяльність вимагає постійної уваги до зони найближчого розвитку дитини, і це у свою чергу, потребує неперервної рефлексивної діяльності, спрямованої на гнучке реагування на освітні запити учнів, їх психолого-педагогічний статус, вибір найбільш ефективних стратегій навчання. Тільки за такого підходу стає можливе створення умов для навчання та особистісного зростання учнів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Семиченко В. Рефлексивний підход в теорії и практике высшей профессиональной школы / В. Семиченко, В. Дикань // Пислядипломна освіта в Україні. – 2009. – № 1. – С. 44-60.

2. Семиченко В. Рефлексивний підход в теорії и практике высшей профессиональной школы / В. Семиченко, В. Дикань // Пислядипломна освіта в Україні. – 2009. – № 2. – С. 57-71.

СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ УЧНІВСЬКИХ ДОСЯГНЕНЬ З ГЕОГРАФІЇ

Сидоренко Тетяна Олексіївна, учитель географії та біології ЗНЗ I-III ступенів № 22 м. Полтави, спеціаліст вищої категорії, старший вчитель. Підготувала призерів (II місце – 2008–2009 н.р. і III місце – 2009–2012 рр.) четвертого етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з географії.

На сучасному етапі розвитку суспільства, коли стрімко зростає кількість інформації, вміння вчитися стає важливою здатністю в освіті. Сучасний учитель не може лише передавати інформацію. Важливо навчити учнів самостійно знаходити інформацію, користуватися нею. Учні повинні вміти виділяти головне, бачити смисл у вивченому, вміти конструктивно використовувати отримані знання. Звичайно, ефективність навчання залежить від мотивації учнів. Не тільки вчитель, але й учні повинні розуміти, навіщо, для чого вони займаються певними видами діяльності, і що корисного вони від цього отримують. Учитель перш за все повинен зацікавити учнів вивченням теми, а згодом сформулювати інтерес до отримання високих результатів у навчанні. Кожен учитель обирає свою стратегію підвищення учнівських досягнень. В умовах класно-урочної системи вчителю постійно потріб-

но урізноманітнювати навчальну діяльність. Тому постає завдання вибору методів, прийомів і технологій, які активізують навчальну діяльність, спрямовують її на розвиток. Із усього різноманіття технологій я впроваджую в початковий процес ігрову технологію навчання як дослідження, технологію формування творчої особистості, нову інформаційну технологію.

Так, учні отримують низку дослідницьких, творчих завдань, створюють власні проекти, відвідують бібліотеки, музеї (зокрема використовують і матеріали наших шкільних музеїв: музею народознавства та музею історії школи), користуються глобальною мережею Інтернет, електронними засобами навчального призначення.

Поєднуючи різні інноваційні технології навчання, проводжу багато уроків у нестандартній формі: уроки-конференції